

підрозділів, використовуючи зазначені критерії та показники, зможуть визначити рівень зрілості мотивації курсанта (рівень моральної вихованості й моральні ідеали); знання курсантом вимог Присяги, Кодексу честі та статутів, професійно-етичних положень; його ставлення до своїх обов'язків, до навчання; розвиток навичок і звичок професійно-етичної поведінки.

Література

1. Барабаншиков А.В. Военно-педагогическая диагностика / А.В. Барабаншиков, Н.И. Дерюгин. – М. : ВПА, 1995. – 108 с.
2. Етика : навч. посіб. / [В.О. Лозовой, М.І. Панов, О.А. Стасевська та ін. ; за ред. проф. В.О. Лозового]. – К. : Юрінком Інтер, 2002. – 224 с.
3. Гасюк Л.М. Формування професійної етики молодших спеціалістів сфери побутового обслуговування у системі навчально-виховної роботи коледжу : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 “Теорія та методика професійної освіти” / Л.М. Гасюк. – К., 2004. – 20 с.
4. Годлевська Д.М. Формування професійної комунікативної компетентності майбутніх соціальних працівників в умовах педагогічного університету : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.05 / Д.М. Годлевська. – К., 2007. – 168 с.
5. Гуренко О.І. Формування етнокультурної компетентності студентів педагогічного університету в умовах поліетнічного середовища : дис. канд. пед. наук : 13.00.04 / О.І. Гуренко. – Х., 2005. – 295 с.
6. Колодько Т.М. Формування соціокультурної компетенції майбутніх учителів іноземних у вищих педагогічних навчальних закладах : автореф. ... канд. пед. : 13.00.04 “Теорія і методика професійної освіти” / Т.М. Колодько ; Національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова. – К., 2005. – 20 с.
7. Кривошеєва О.І. Експериментальна перевірка критеріальних показників сформованості професійної етики майстрів виробничого навчання / О.І. Кривошеєва // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2005. – № 6. – С. 86–89.
8. Психология и педагогика : учеб. пособ. / [под ред. К.А. Альбухановой и др.]. – М. : Совершенство, 1998. – 320 с.
9. Словник іншомовних слів / [уклад.: С.М. Морозов, Л.М. Шкарапуца]. – К. : Наук думка, 2002. – 680 с.
10. Хоружа Л.Л. Теоретичні засади формування етичної компетентності майбутніх учителів початкових класів : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 “Теорія та методика професійної освіти” / Л.Л. Хоружа ; Інститут педагогіки АПН України. – К., 2004. – 45 с.
11. Шарова Л.М. Формирование профессионально-этической культуры будущего учителя в процессе педагогического общения : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Л.М. Шарова. – Брянск, 2003. – 154 с.
12. Штефаніч Г.Г. Формування моральної стійкості у майбутніх офіцерів МВС України : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Г.Г. Штефаніч ; Військовий інститут внутрішніх військ МВС України. – Х., 2003. – 160 с.

ПОЛЯКОВА І.В.

ЗМІСТОВИЙ АСПЕКТ ПОНЯТТЯ “КРЕАТИВНІСТЬ” У КОНТЕКСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

Орієнтація на людину, визнання особистості як вищої цінності державної та соціально-економічної політики, пріоритет освіти в соціально-культурній сфері суспільства – відмітні риси розвитку сучасної цивілізації. У світі активізуються процеси глобалізації та інтеграції; формується нове інформаційне середовище, що створює різноманітні перспективи людини, дає змогу більш ефективно вирішувати її професійні, соціальні та особистісні проблеми. Зміна парадигми освіти від традиційної до особистісно орієнтованої ставлять перед вищою школою проблему вдосконалення підготовки студента, становлення його як цілісної особистості, якій властива висока культура, компетентність, мобільність, конкурентоспроможність.

Основною цінністю гуманістичної особистісно орієнтованої освіти є творчість. Творча орієнтація навчання й виховання дає змогу здійснювати особистісно орієнтовану освіту як процес розвитку та задоволення потреб людини як суб'єкта життя, культури та історії.

Сучасна теорія творчості перебуває на етапі становлення, характеризується багатоаспектністю і є сукупністю різних теорій, концепцій, теоретичних знань. Проблема творчості, зокрема, феномен креативності, на сьогодні залишаються недостатньо вивченими.

Мета статті – розглянути змістовий аспект поняття “креативність” у контексті підготовки майбутнього вчителя.

Педагогічні аспекти творчого розвитку особистості простежуються в працях В. Андреева, А. Брушлинського, Я. Пономарьова, О. Яковлевої. Розкриттю психологічних властивостей творчого процесу приділили увагу представники загальної психології Л. Виготський, Є. Ільїн, А. Леонтьєв, К. Роджерс, К. Юнг. Природу творчості (креативності) аналізують своїх працях зарубіжні (Дж. Гілфорд, К. Тейлор, Е. Торренс), а також вітчизняні педагоги та психологи (Д. Богоявленська, Л. Божович, І. Лернер, Є. Назайкінський, А. Хуторський).

Існує безліч різних тлумачень креативності (англ. creative – творчий, лат. creatio – творення, створення), проте найбільший інтерес становлять такі:

1) здатність до творчості, оригінального мислення; рівень розвитку творчих здібностей, що характеризує особу в цілому:

– креативність – це здатність людини до нестандартного, оригінального мислення й поведінки, що має творчий, конструктивний характер [12];

– креативність характеризує рівень творчої обдарованості, здатності до творчості, яка становить відносно стійку характеристику особи, що не належить до інтелекту; креативність – це функція цілісної особи, що залежить від цілого комплексу її психологічних характеристик [9, с. 66];

– креативність – це певна особлива стійка властивість людського індивідуума, що зумовлює здатність виявляти соціально значущу творчу активність; здатність індивіда створювати нові поняття й формувати нові навички, тобто здатність до творчості; це поняття вивчається незалежно від інтелекту й пов'язано з творчими досягненнями особи [16];

2) найвищий рівень інтелектуальної активності мислення:

– креативність – це максимальний рівень інтелектуальної активності людини, за допомогою якої відбувається проникнення в суть явища, постановка й вирішення нових проблем; на цьому рівні виявлена індивідом емпірична закономірність стає для нього не евристикою, формальним прийомом, а самостійною проблемою, заради якої він готовий припинити решту всієї діяльності [1, с. 122];

– креативність – це вищий рівень інтелектуальної активності мислення; здатність до творчості, продуктивно-творча “іпостась” особи плюс перетворення, плюс самореалізація [6];

3) діяльність, процес або сукупність певних процесів:

– креативність є природним процесом, який породжується сильною потребою людини в знятті напруження, що виникає в ситуації невизначеності або незавершеності; цей процес включає такі стадії: 1) поява чутливості до проблем, дефіциту знань, їх дисгармонії, невідповідності тощо; 2) фіксація проблем; пошук їх рішень, висунення й перевірка гіпотез; 3) формулювання та повідомлення результату рішення [17];

– креативність являє собою безліч процесів, які треба розглядати в єдиному контексті; один або декілька із цих процесів вносять новизну в звичні дії, у

тому числі при виявленні й формулюванні завдання, виробленні та оцінюванні будь-яких рішень; у понятті креативності поєднуються незвичайне або унікальне і якісне або корисне [14];

4) здатність до породження безлічі оригінальних і корисних ідей:

– креативність є нічим іншим, як здатністю до породження оригінальних ідей і використання нестандартних способів інтелектуальної діяльності [15, с. 245];

– креативність характеризує можливість особи уникнути рутинних шляхів мислення й поведінки та виробляти велику кількість оригінальних, нових і корисних ідей; креативність – це успішний крок у невідомість, зміна характеру, відкритість у набутті нового досвіду; розкладання, розкомбінування ідей або бачення нових відношень між ідеями [8];

5) здатність сприймати й усвідомлювати нове, не боятися змін:

– креативність можна охарактеризувати як відсутність боязні змін, готовність прийняти нове, уміння імпровізувати; уміння не боротися зі змінами, а передбачати їх [11];

б) межа особи, що виявляється при трансформації інформаційних процесів:

– інформаційний підхід до вирішення проблеми дослідження креативності дає змогу розглядати це поняття як межу особи, що виявляється при трансформації інформаційних процесів (при дефіциті або суперечливості знань; у процесі включення інформації в нові структури й зв'язки; у процесі ідентифікації недостатньої інформації; у процесі висунення та зміни гіпотез, пошуку рішень і їх перевірки; у процесі формулювання результату розв'язання) [13].

Ми розуміємо креативність як інтегральну стійку характеристику особи, що визначає її здібності до творчості, прийняття нового, нестандартного творчого мислення, генерування великої кількості оригінальних і корисних ідей.

Основна мета креативного освітнього середовища – “розбудити” в людині творця й максимально розвинути в неї закладений творчий потенціал.

Педагогічна креативність – це пошук і знаходження нового у сфері педагогічної діяльності. Перша сходинка креативності – відкриття нового для себе, виявлення нестандартних способів вирішення педагогічних завдань. Ці способи уже відомі, змальовані, але лише частково використані педагогами. Отже, мова йде про суб'єктивну, а не об'єктивну новизну, або про те, що називається інновацією. Друга сходинка – відкриття нового не тільки для себе, а й для інших, тобто новаторство. Окремим видом педагогічної творчості є імпровізація – знаходження несподіваного педагогічного рішення і його негайного втілення [7].

Важливим етапом у вивченні креативності є праці американського психолога Дж. Гілфорда [3], який виділив два види мислення: конвергентне (логічне, односпрямоване) і дивергентне (яке відступає від логіки, таке, що відбувається в різних напрямках). Конвергентне мислення (сходження) актуалізується в тому випадку, коли людині необхідно на основі безлічі умов знайти єдине правильне рішення. Дивергентне мислення допускає варіювання шляхів вирішення проблеми, що інколи приводить до оригінальних, нестандартних, несподіваних висновків і результатів. Дивергентні здібності найчастіше розуміються як здатність породжувати безліч різноманітних оригінальних, рівною мірою правильних ідей щодо одного й того самого об'єкта в нерегламентованих умовах діяльності [15].

Традиційна система освіти спирається в основному на конвергентне мислення. Дивергентне мислення, що характеризується значно більшою свободою, практично не розвивається, тоді як реальні проблеми, з якими людина стикається в житті, на відміну від навчальних завдань, правильних однозначних рішень не мають.

Отже, можна виділити такі основні параметри креативності [10]:

1) оригінальність – здатність продукувати віддалені асоціації, рідкісні ідеї, відповідати на подразники нестандартно;

2) проблемність – здатність до виявлення й постановки проблем;

3) продуктивність (або в інших джерелах побіжність) – здатність до генерування великої кількості ідей;

4) гнучкість (або сприйнятливність) – чутливість до суперечностей, здатність виробляти різноманітні, всебічні ідеї, швидко переходити з однієї ідеї на іншу;

5) творчість – здатність покращувати об'єкт, додаючи деталей;

6) теоретична – здатність до вирішення проблем шляхом аналізу й синтезу;

7) метафорична – схильність до фантазії, об'ємних асоціацій, використання символічних і графічних засобів для вираження своїх думок, ідей, уявлень.

Розвиток креативності людини в основному визначається тим, у якому середовищі вона розвивалася, наскільки це середовище стимулювало творчість, підтримувало й розвивало індивідуальність людини. Існують дані, що в період між 6 і 7 роками креативність зменшується на 50%, а до зрілого віку – ще на 30% [12]. Отже, проблема полягає в тому, щоб зняти табу, накладене на наших підопічних соціумом, і спонукати затиснену заборонами креативність кожного знову вільно існувати.

На сучасному етапі пропонуються різні методи розвитку креативності. Н. Багдасарова відзначає роль фольклору в активізації творчого начала в мисленні. Н. Рождественська випробувала метод імпровізації в діях на сценічному просторі [7].

Педагоги розробили різні методи навчання. На творчому підході базується метод проблемного навчання (М. Махмутов). Його мета – засвоєння предметного матеріалу шляхом вирішення спеціальних пізнавальних завдань – проблем і моделювання проблемних ситуацій. Розвивальне навчання (В. Давидов, Л. Занкова) акцентується на навчальній діяльності, що розвиває теоретичне мислення й особистість учня. Педагогічна інженерія (Г. Щедровицький, М. Халаджан) перемістила акценти з передачі знань на організацію освітньої діяльності з метою отримання авторизованої навчальної продукції. Евристичне навчання (О. Хуторський) має на меті не лише розвивати учнів, а й зробити їх суб'єктами своєї освіти, організаторами своїх знань.

Креативна педагогіка найбільше відповідає природі творчості. Її завданням є розвиток комплексу креативних властивостей особистості, набуття досвіду творчої діяльності на основі самопізнання та саморозвитку.

Т. Барішева та Ю. Жигалов [7] показали відмінності між традиційним і креативним типами навчання (див. табл.).

Очевидно, що креативне освітнє середовище є особливим простором, індивідуальним для кожного, хто навчається, гнучко реагує на його запити, прагнення, потреби, спирається на систему цінностей, мотивів і характеризується здатністю до самоорганізації.

Відмінності між традиційним та креативним типами мислення

Лінії аналізу	Традиційний тип	Креативний тип
Орієнтації	На стандарти	На варіативність
Вектор часу	Реконструкція минулого	Побудова майбутнього
Мотивація	Набуття знань	Самореалізація
Характер інформації	Несуперечлива, пропонується в “готовому” вигляді. Маніпуляція чужими ідеями	Альтернативна, добивається самостійно. Продукування своїх ідей
Процес пізнання	Засвоєння стандартів, чужого досвіду	Перетворення, відкриття
Тип мислення	Конвергентне (логічне)	Конвергентне й дивергентне (творче)
Результати	Заплановані, відомі	Імовірні, невідомі
Суб’єкт-об’єктні відносини	Людина – об’єкт навчання	Людина – суб’єкт пізнання та творчості
Технології	Імітаційні, репродуктивні	Проблемні, когнітивно-евристичні, креативні, арт-технології
Функції педагога	Вплив	Взаємодія, супровід
Післядія	Тезаурус академічних знань, алгоритми	Рефлексія актуальних досягнень і мотивація перспективи

Отже, освітнє середовище повинно відповідати таким основним вимогам, необхідним для розвитку креативності:

1) відсутність правил, що регламентують дії тих, хто навчається, хід їх думки, шляхи пізнання; надання їм свободи та самостійності; 2) наявність великої інформаційної бази, що забезпечує отримання всіх необхідних відомостей; 3) наявність позитивних передових зразків творчої діяльності й можливості оцінити її результати; 4) створення умов для максимального розкриття творчого потенціалу кожного студента в процесі активної пошукової діяльності, що стимулює прагнення домогтися результату не гіршого, ніж той, що взято за зразок; 5) відсутність обмежень у часі, що не дають змоги створити вільну, невимушену атмосферу творчості.

На нашу думку, для того, щоб включити студента в активну творчу діяльність, треба використовувати пізнавальні завдання пошукового характеру. А для того, щоб його творчий потенціал досяг максимального рівня розвитку, необхідно, щоб завдання, які стоять перед ним, були не випадковою сукупністю, а системою завдань складності, що зростає, індивідуалізованою залежно від можливостей студента. Принцип складності, що зростає може іноді порушуватися несподіваним пред’явленням оригінальних завдань підвищеної складності, розрахованих на раптове просвітлення (імпровізацію). Особливо ефективною буде ініціювання самостійного вибору студентом подібних завдань.

Розвитку креативності особистості сприяють [10]: усіляке заохочення прагнення бути самим собою; використання мотивів творчої діяльності; створення атмосфери творчості; опора на позитивні емоції (здивування, радощі, симпатії, переживання успіху); стимулювання схильності до виправданого ризику, неординарних, оригінальних вчинків і напрямів пошуку; опора на ініціа-

тиву, самостійність, заохочення прагнення до самовдосконалення, самооцінки, самореалізації, свідомого активного самотворення; розвиток критичного мислення; розвиток організаційних здібностей (самовизначення, самоорганізація, цілеспрямованість, рефлексія тощо); пошук нестандартних прийомів вирішення конкретних завдань і аргументів для доведення своєї думки; моделювання екстремальних умов діяльності, що вимагають пошуку нових, нетривіальних рішень в умовах дефіциту часу й обмеженого набору засобів; використання завдань відкритого типу, коли відсутнє єдине правильне рішення (яке залишається тільки знайти або вгадати); тренування в продукуванні якомога більшої кількості можливих рішень (гіпотез), нехай навіть фантастичних, далеких від реальності.

Висновки. Отже, проведений нами аналіз дає змогу з'ясувати змістовий аспект поняття “креативність” і визначити його як інтегральну стійку характеристику особи, яка об'єднує здібності до творчості, нового, нестандартного творчого мислення, генерування великої кількості оригінальних та корисних ідей.

Разом з тим ми дійшли висновку, що педагогічна креативність – це найбільш масштабні та новаторські педагогічні рішення, які дають змогу побачити нові можливості вдосконалення як самої професійної діяльності вчителя, так і особи, яка включена в цей процес. Креативна педагогіка має на меті розвиток комплексу креативних властивостей особистості, набуття досвіду творчої діяльності на основі самопізнання та саморозвитку й потребує для своєї реалізації гнучкого освітнього середовища.

Література

1. Богоявленская Д.Б. Психология творческих способностей / Д.Б. Богоявленская. – М. : Академия, 2002. – 320 с.
2. Гессен С.И. Основы педагогики. Введение в прикладную философию / С.И. Гессен. – М. : Школа-Пресс, 1995. – 448 с.
3. Guilford J.P. Basic conceptual problems in the psychology of thinking / J.P. Guilford // San Diego. – 1979. – P. 95–110.
4. Дружинин В.Н. Психология общих способностей / В.Н. Дружинин. – СПб. : Питер, 1999. – 368 с.
5. Долматов А.В. Основы развивающего образования: Теория, методы, технологии креативной педагогики / А.В. Долматов. – СПб. : ВУС, 1998. – 196 с.
6. Зиновкина М.М. Формирование творческого технического мышления и инженерных умений студентов технических вузов : дис. ... д-ра пед. наук / М.М. Зиновкина. – М., 1989. – 326 с.
7. Ильин Е.П. Психология творчества, креативность, одаренность / Е.П. Ильин. – СПб. : Питер, 2009. – 448 с.
8. Карпенко С.В. Инструменты стимуляции креативности [Электронный ресурс] / С.В. Карпенко. – Режим доступа: <http://isarrfe.trainet.org/materials/practicum/practicum2.shtml>.
9. Коджаспирова Г.М. Педагогический словарь / Г.М. Коджаспирова, А.Ю. Коджаспиров. – М. : Академия, 2000. – 176 с.
10. Кречетников К.Г. Проектирование креативной образовательной среды на основе информационных технологий в вузе : монография / К.Г. Кречетников. – М. : Госкоор-центр, 2002. – 296 с.
11. Маслоу А.Г. Дальние пределы человеческой психики / А.Г. Маслоу. – СПб. : Евразия, 1999. – С. 108–113.
12. Матвеев А. Креативность: мысли вслух [Электронный ресурс] / А. Матвеев. – Режим доступа: http://www.arsvita.ru/cgi-bin/cm/get_doc.fpl?doc_id=71.
13. Назаренко М.М. Информационный подход в создании психолого-педагогических условий развития креативности у студентов педагогического вуза [Электронный ресурс] / М.М. Назаренко. – Режим доступа: <http://ito.bitpro.ru/2002/II/3/II-3-217.html>.
14. Халперин Д. Психология критического мышления / Д. Халперин. – СПб. : Питер, 2000. – 512 с.
15. Холодная М.А. Психология интеллекта. Парадоксы исследования / М.А. Холодная. – СПб. : Питер, 2002. – 272 с.
16. Чернилевский Д.В. Креативная педагогика и психология / Д.В. Чернилевский, А.В. Морозов. – МГТА, 2001. – 301 с.
17. Щепина О. Особенности взаимодействия интеллектуальных и творческих особенностей у детей [Электронный ресурс] / О. Щепина. – Режим доступа: <http://www.fp.nsu.ru/science/conf2001/doklad5.htm>.